

Araştırma Makalesi

Amerikan Belgelerine Göre 12 Mart Muhtırası'na Giden Yolda Haşhaş Sorunu

Macide Başlamışlı*

ORCID-Id:0000-0003-0381-4651

Öz

12 Mart Muhtırası'nın arkasında ABD'nin olduğu iddiası özellikle siyasi sol çevrelerce defalarca dillendirilmişti. Sol siyasetin yanı sıra 12 Mart Muhtırası'yla istifa etmek zorunda kalan Adalet Partisi Hükümeti yetkilileri de bu iddiaları güçlendirecek açıklamalar yapmışlardı. Türk Hükümeti yetkilileri ve muhalefet partilerine mensup milletvekilleri 12 Mart Muhtırası'nın arkasında ABD'nin olduğu fikrini açıkça dillendirirken, söz konusu döneme ait Amerikan raporlarında bu iddiaları güçlendiren bazı ifadeler yer aldı. Amerikalı yetkililere göre, Türk Hükümeti ile yaşanan başta haşhaş ekimi olmak üzere savunma ve dış politika konularında yaşanan anlaşmazlıklar, hükümetin düşmesi ile sonuçlanabilirdi.

ABD Başkanı Richard Nixon, Türkiye'de haşhaş ekiminin yasaklanmasını siyasi bir saplantı haline getirmişti. Bu sebeple haşhaş sorunu ile özel olarak ilgileniyordu. Nixon, Türkiye'de haşhaş ekimine getirilecek olan yasağın ABD'de büyük bir toplumsal yaraya yol açan uyuşturucu sorununun tamamen sona erdireceğini düşünüyordu. Bu yüzden Türk Hükümeti'nden haşhaş ekiminin yasaklanmasını istedi. Başbakan Süleyman Demirel, Türk kamuoyundaki siyasi saygınlığı ve Türk çiftçisinin desteğini kaybetme endişesi ile bu isteği kabul etmedi. Bunun üzerine ABD yönetimi, Türk Hükümeti üzerinde yer yer tehditlere uzanan yoğun bir baskı politikası uyguladılar. Ancak Başbakan Süleyman Demirel ikna edilemedi. Söz konusu dönemde Başbakan Demirel, partisi içindeki muhalefet sebebiyle sık sık hükümet bunalımları yaşıyordu. Ülkede Amerikan karşıtı siyasi atmosferin ve karşıt görüşlü grupların çatışmalarının daha da

* Doktora Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, E-posta: macidebaslamisli80@gmail.com

Macide Başlamışlı

arttığı bir döneme girilmişti. Üst düzey ordu mensupları basın aracılığı ile Demirel ve Hükümeti ile ilgili uyarı ve şikâyetlerini dillendiriyorlardı.

12 Mart 1971’de Türk ordusuna mensup dört kuvvet komutanı, Başbakan Süleyman Demirel ve hükümetine bir muhtıra verdiler. Demirel, önce mücadele etmek istese de Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın çabalarıyla istifa kararı aldı. Böylece Amerikan çıkarlarına zarar vermeye başlayan Süleyman Demirel ve Hükümeti artık iktidardan düşmüş oldu. Yerine gelen Nihat Erim Hükümeti, ABD ile gerginleşmiş olan ilişkileri yumuşatma yönünde bir politika izledi. Nihat Erim Hükümeti, Temmuz 1971’de ABD’nin isteğiyle haşhaş ekimini yasakladı.

Anahtar Kelimeler: 12 Mart Muhtırası, Haşhaş Sorunu, ABD, Türkiye.

Poppy Issue On The Process Of March 12 Memorandum By The American Documents

Abstract

Political leftist groups in Turkey, have been spoken many times, claiming that the United States is behind the March 12 March Memorandum. In addition to leftist politics, officials of the Justice Party Government, who had to resign with the March 12th Memorandum, made statements that would supporting these claims. While the Turkish government officials and MPs from opposition parties have clearly spoken of these ideas, there are some expressions in the American reports of that period that supporting these claims. According to American officials, disputes with the Turkish government on defense and foreign policy issues, especially the poppy planting, could have resulted in the government's fall.

U.S President Richard Nixon, a ban on poppy cultivation in Turkey had made a political obsession. For this reason he was extraordinary interested in the poppy issue. Nixon, who will be brought to the ban poppy cultivation in Turkey, a major cause of the drug problem in the US social wounds he thought would end completely. Because of this, he wanted the prohibition of poppy cultivation from the Turkish Government. Prime Minister Süleyman Demirel did not accept this request with the political prestige of the Turkish public and the fear of losing the support of the Turkish farmer. U.S administration imposed an intense repression policy on the Turkish Government. But, Prime Minister Süleyman Demirel could not be persuaded. In this period, Prime Minister Demirel was often struggling with government crises because of the opposition within his party. The anti-American political atmosphere and the clashes of opposition groups have entered a process that has increased. Senior military officers expressed their warnings and complaints about Demirel and the Government through the press.

On March 12, 1971, the four commanders of the Turkish army gave a memorandum to Prime Minister Süleyman Demirel and his government. Although Demirel wanted to struggle first, President Cevdet Sunay took the decision to resign. Süleyman Demirel and his government have now fallen from power. The Nihat Erim Government, which replaced it, followed a policy

Macide Başlamışlı

of softening the tense relationship with the US. Nihat Erim Government banned poppy cultivation by order of the United States in July 1971.

Keywords: March 12 Memorandum, Poppy Issue, U.S. and Turkey

вопрос о маке в процессе представления меморандума 12 марта американскими документами

Резюме

Политические левые группы в Турции неоднократно высказывались, утверждая, что Соединенные Штаты находятся за меморандумом от 12 марта. В дополнении к левых политических, должностные лица правительства юстиции, которые должны были уйти в отставку с меморандума 12 марта, сделали заявления, которые поддержали бы эти претензии. Пока Турецкие чиновники и оппозиционные партии четко говорили об этих идеях, в американских докладах того периода поддерживаются некоторые выражения, подтверждающие эти утверждения. По мнению американских официальных лиц, споры с турецким правительством по вопросам обороны и внешней политики, особенно по вопросам посадки маков, могут привести к падению правительства.

Президент США Ричард Никсон, запрет на выращивание мака в Турции сделал политическую одержимость. По этой причине он был необычайно заинтересован в проблеме мака. Никсон, который будет привлечен к запрещению культивирования мака в Турции, является главной причиной проблемы наркотиков в социальных ранах США, которые, по его мнению, закончились бы полностью. Из-за этого он хотел запретить выращивание мака у турецкого правительства. Премьер-министр Сулейман Демирель не принял эту просьбу с политическим авторитетом турецкой общественности и страхом потерять поддержку турецкого фермера. Администрация США наложила на правительство Турции интенсивную политику подавления репрессий. Но премьер-министра Сулеймана Демиреля не удалось убедить. В этот период премьер-министр Демирель часто боролся с государственным кризисом из-за оппозиции внутри его партии. В Турции антиамериканская политическая атмосфера и столкновения оппозиционных групп вступили в процесс, который увеличился. Старшие военные офицеры выразили свои предупреждения и жалобы о Демиреле и правительстве через прессу. 12 марта 1971 года четыре старших командира турецкой армии дали меморандум премьер-министру Сулейману Демирелю и его правительству. Хотя Демирель хотел сначала бороться, президент Джемал Сунай принял решение уйти в отставку. Сулейман Демирель и его

Macide Başlamışlı

правительство теперь упали от власти. Правительство Нихата Эрима, которое заменило его, следовало политике смягчения напряженных отношений с Соединенными Штатами. Правительство Нихата Эрима запретило выращивание маков, запрошенных Соединенными Штатами в июле 1971 года.

Ключевые слова: 12 марта Меморандум, проблема мака, США и Турц

Giriş

12 Mart Muhtırası'nın arkasında ABD'nin olduğu iddiası özellikle siyasi sol çevrelerce defalarca dillendirilmişti. Sol siyasetin yanı sıra 12 Mart Muhtırası'yla istifa etmek zorunda kalan Adalet Partisi Hükümeti yetkilileri de bu iddiaları güçlendirecek açıklamalar yapmışlardı. Adalet Partisi Hükümeti'nde Dışişleri Bakanlığı yapmış olan İhsan Sabri Çağlayangil anılarında “12 Mart Askeri Muhtırası'nın arkasında CIA ve haşhaş sorunu vardır” diyerek 12 Mart'ta hükümetine yönelik yapılan müdahalenin arkasında ABD olduğunu ifade etmişti. Çağlayangil, 1976'da Politika gazetesi sahibi İsmail Cem'e yaptığı açıklamada, “12 Mart'ta Haşhaş vardır. 12 Mart'ta CIA vardır. Türkiye kendi istihbaratını geliştirmek için ABD ve İsrail istihbaratlarıyla organik ilişkiler içindeydi. CIA, MİT'in içine sızmıştı” diyerek 12 Mart'ta CIA'nin rolüne dikkat çekmiş oldu.¹ ABD Büyükelçisi William Handley aracılığıyla haşhaş ekiminin yasaklanması konusundaki Amerikan baskılarına birebir olarak maruz kalmış Çağlayangil'in bu düşüncesi elbette kayda değerdi. Haşhaş ekiminin yasaklanmasına ateşli bir şekilde karşı çıkmış olan Bülent Ecevit de Çağlayangil'i destekler bir açıklamayla ABD'nin haşhaş ekiminin yasaklanması için oy kaygısı olmayan bir hükümete ihtiyaç duyduğunu bu yüzden 12 Mart Muhtırası'nı desteklediğini belirtmişti.²

Türk Hükümeti yetkilileri ve muhalefet partilerine mensup milletvekilleri 12 Mart Muhtırası'nın arkasında ABD'nin olduğu fikrini açıkça dillendirirken, söz konusu döneme ait Amerikan raporlarında bu iddiaları güçlendiren bazı ifadeler yer aldı. ABD Başkanı Nixon'un güvenlik danışmanları Helmut Sonnenfeldt, Harold H. Saunders ve Henry Kissenger, 10 Temmuz 1970 tarihli bir güvenlik toplantısında Türkiye'de hükümetin herhangi bir sebeple düşmesi durumunda Amerikan çıkarlarının korunmasına yönelik ne gibi adımlar atılması gerektiği yönünde bir eylem planı hazırladılar. Sonnenfeldt ve Saunders, Türkiye ile ABD ilişkilerinin ciddi bir şekilde bozulması ihtimali üzerine, Kissinger'ın uluslararası uyuşturucu karşıtı çabalar üzerindeki kişisel kontrolünü yeniden ele almasını istediler. Bu sorun, Türkiye ile ilişkilere ciddi bir şekilde zarar vermişti. Amerikalı yetkililere göre, Türk Hükümeti ile yaşanan başta haşhaş

¹İsmail Cem İpekçi, Tarih Açısından 12 Mart, İstanbul, Cem Yay., 1977, s.296.

²Çağrı Erhan, Beyaz Savaş, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996, s. 116.

Macide Başlamışlı

ekimi olmak üzere savunma ve dış politika konularında yaşanan anlaşmazlıklar, hükümetin düşmesi ile sonuçlanabilirdi.³

12 Mart Muhtırası'nda ABD'nin etkisi olduğu iddialarının temel noktası ağırlıklı olarak ABD yönetiminin, Türkiye'deki Amerikan karşıtı havayı dağıtamayan ve öğrenci olaylarını bastırmakta zorlanan Demirel hükümetinin devrilmesini istiyor olmasıydı. Gerçekten de ABD yönetimi 12 Mart Muhtırası sonrası Türkiye ile ilişkilerinin bozulmasına yol açan tüm sorunlarından kurtulmuştu. Başkan Nixon'a 13 Mart 1971 gününe dair, günlük brifing veren Kissenger, Türkiye'de hükümetin istifa ettirildiğini söyledi. Buna karşılık Nixon, Kissenger'a "Bu bizim lehimize mi?" diye sordu. Kissenger'ın cevabı netti: "Evet"⁴12 Mart Muhtırası ile Türkiye'deki ağır Amerikan karşıtı hava kısa sürede dağılmıştı.

1. ABD'nin Haşhaş Ekiminin Yasaklanması İçin Türk Hükümetine Yönelik Baskıları

ABD Başkanı Richard Nixon, Türkiye'de haşhaş ekiminin yasaklanmasını siyasi bir saplantı haline getirmişti. Bu sebeple haşhaş sorunu ile özel olarak ilgilenmekteydi. Nixon, Türkiye'de haşhaş ekimine getirilecek olan yasağın ABD'de büyük bir toplumsal yaraya yol açan uyuşturucu sorununun tamamen sona erdireceğini düşünüyordu. Amerikan raporlarına göre, Türkiye'de haşhaşın yasal üretimi, çiftçiden tıbbi ihracata yönelik sözleşmeden doğan yükümlülükleri doğrultusunda Türk hükümetinin tekelinde satın alınan ürünün dışında, piyasaya yasadışı olarak giren mahsul de vardı. Bunlar, yasadışı pazarlara girerek ve batıda Avrupa'ya ve Kuzey Amerika'ya; doğuda ise İran'a geçiyordu. Yasadışı üretim tahminleri, hükümet alımları çıkartıldığında iki ya da üç kat daha büyük oranlarda olduğu görüldü. Ancak resmi belgelerde yasal ve yasadışı üretimin eşit miktarda olduğu belirtiliyordu.⁵Haşhaş ekiminin yasaklanmasına yönelik ilk adım olarak, 1967'de ABD Büyükelçisi Parker Hart ile Başbakan Demirel'in yaptıkları sözlü anlaşma sonrası, çiftçilere haşhaşın yerine alternatif mahsul ikame etmeye yardımcı olmak ve Jandarma ve Polis'te narkotik kolluk kuvvetleri oluşturmaya yönelik programlar başlatmak amacıyla ABD ile Türkiye arasında Tarımsal Kalkınma ve Kontrol Kredisi Anlaşması imzalandı. Başkan Nixon'un başkanlığa gelmesiyle haşhaş ekiminin yasaklanmasına yönelik çabalar hızlandırıldı. Bu bağlamda kritik görevler önceki dönemlerde olduğu gibi ABD'nin Ankara Büyükelçisi tarafından üstlenildi. ABD'nin Ankara Büyükelçisi William Handley'in haşhaş ekiminin yasaklanması için Türkiye'de yürütülen çalışmaları koordine etti. Handley'nin yanı sıra, ABD Adalet Bakanlığı'na bağlı Narkotik ve Tehlikeli İlaçlar Ofisi

³Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1972, Global Issues, "Memorandum From Helmut Sonnenfeldt and Harold H. Saunders of the National Security Council Staff to the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger)", Washington, July 10, 1970, s.3.

⁴Foreign Relations of United States, Vol. XXIX, 1969-1976, "Memorandum From the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger) to President Nixon", Washington, March 10, 1971, s. 1084.

⁵CIA-RDP82S00205R000100180002-3 No.'lu CIA Belgesi, "Turkey's Capability And Willingness To Collect The 1970 Opium Crop", 16 June 1970,s. 1-12.

Macide Başlamışlı

Direktörü John Ingersoll, Büyükelçi Handley'e destek olmak için Türk hükümeti yetkilileriyle görüşmeye çalışıyordu. Bu bağlamda ilk olarak İçişleri Bakanı Haldun Mentemşoğlu ile görüştü. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde narkotik polis birimleri oluşturuldu.⁶

Başbakan Süleyman Demirel ile ABD'nin Ankara Büyükelçisi Hart arasındaki 1967 tarihli sözlü anlaşmaya dayanarak Türkiye, üç ya da dört yıllık bir süre zarfında afyon üretimini durduracaktı. 1967'den itibaren haşhaş üreten illerin sayısındaki sürekli düşüşler bu sözlü anlaşmayı sürdürmüş oldu. ABD yönetimi, Başbakan Demirel'in Mayıs 1970'te Washington'da vermiş olduğu sözlü taahhüdünün uygulamaya dönüşmesini bekliyordu. Haziran'da ABD'yi umutlandıran bir gelişme olarak, Türk hükümeti tüm haşhaş mahsulünü toplamayı ve yasadışı kanallara yönlendirmeyi önlemeyi düşündüklerini belirten bir açıklama yaptı. 1967'de 156 ton olan yasal üretim miktarı, 1970 yılı için mevcut programın başlatılmasından önce yapılan tüm ön hazırlık çalışmalarında, ürünün tamamının satın alınması için yapılan değerlendirmede, yasal ihracat amacıyla 76 tona düşürüldü.⁷

Büyükelçi William Handley'e göre bu süreçteki amaçları, haşhaş ekimini yasaklama konusunda Türk hükümeti ile işbirliğini kesinleştirmek ve yakın gelecekte söz konusu işbirliğinin nasıl ilerleyeceğine dair tavsiyeler vermektir.⁸Hatta Büyükelçi Handley, ABD Dışişleri bakanlığına gönderdiği bir tavsiye mesajında bu yönde Türk hükümetine bir baskı uygulanmasını istedi. Buna göre ABD yönetimi, Türk hükümetinin haşhaş ekiminin yasaklaması kararı alması için şu adımları izlemeliydi:

- a) ABD'nin istekleri Türk yetkililere daha ikna edici ve güçlü bir dille ifade edilmeli.
- b) Haşhaş ekiminin yasaklanması isteği Aralık 1969'daki NATO Dışişleri Bakanları toplantısında da gündeme getirilmeli. ABD Dışişleri Bakanı William Rogers, Türk Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ile baş başa görüşerek sorunu açıkça ifade etmeli.
- c) Aynı amaçlar doğrultusunda yakın gelecekte başta Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Melih Esenbel olmak üzere, ABD'yi ziyaret edecek diğer Türk hükümet yetkililerine de haşhaş üretiminin zararlı etkileri konusundaki kaygılar dile getirilmeli.
- d) Ocak 1970'de yapılacak olan BM Narkotik Komisyonu toplantısında katılacak Türk temsilciler de bu konu hakkında birebir görüşmelerle bilgilendirilmeli.⁹

⁶CIA-RDP82S00205R000100180002-3 No.'lu CIA Belgesi, "Turkey's Capability And Willingness To Collect The 1970 Opium Crop", 16 June 1970,s. 1-12.

⁷CIA-RDP82S00205R000100180002-3 No.'lu CIA Belgesi, "Turkey's Capability And Willingness To Collect The 1970 Opium Crop", 16 June 1970,s. 1-12.

⁸ Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, "Telegram 7825 From the Embassy in Turkey to the Department of State", Ankara, November 19, 1969, s. 1.

⁹ Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, "Telegram 7825 From the Embassy in Turkey to the Department of State", Ankara, November 19, 1969, s. 2.

Macide Başlamışlı

- e) Haşhaşın “kökünün kurutulması” için Türk ve ABD’li yetkililerden oluşacak ortak bir komisyon kurulmalı. Bu bağlamda özel bir program hazırlanmalı.
- f) Türkiye’deki ABD Maslahatgüzarı Amerikan girişimlerini koordine etmeli.
- g) Haşhaş ekimi sorunu Türk kamuoyu ile de paylaşılmalıydı. Ancak ABD bu süreçte perde arkasında bir rol oynamalıydı. Çünkü ABD’nin baskısı ya da müdahalesi ile ilgili Türk kamuoyuna yansıtılacak bir bilgi, Başbakan Demirel’in karar vermesini daha da zorlaştıracaktı.
- h) Türk basınında, uyuşturucu sorununa değinen makaleler yayımlatılmalı.
- i) Haşhaş’ın yerini alabilecek alternatif mahsuller için bilimsel çalışmalar yürütülmeli.
- j) Ortak komite oluşturulduktan sonra ABD ve Türk yetkililer, diğer ekipman ihtiyaçlarını ve yaptırımını daha etkili hale getirmek için daha ileri adımlar atabilirler. Bunun için Amerikan kredileri devreye girmeli.¹⁰

Başkan Nixon, 22 Aralık 1969’da Washington’da yüz yüze görüştüğü Ankara Büyükelçisi William Handley’in eylem planını uygun buldu ve kabul etti. Bunun için 5 milyon dolarlık bir hibenin çıkarılmasını da istedi.¹¹ ABD Başkanı Nixon, sadece Türkiye’ye değil, haşhaşın işlenip uyuşturucu haline getirildiğini iddia ettiği Fransa’ya da bir mesaj göndermişti. Fransa Cumhurbaşkanı Georges Pompidou, Nixon’a cevaben gönderdiği mektupta, “Uyuşturucu kaynağı olan bitkileri üreten ülkelerin hükümetlerinin, bu tür üretimi durdurmak için gerekli önlemleri almaları konusunda ABD ile hemfikirim” diyerek ABD’nin Türkiye’deki haşhaş ekiminin yasaklanması isteğini destekledi.¹²

ABD, Türkiye’nin ekonomik kaygılarına cevaben, “Türkiye’nin haşhaş ekimindeki ekonomik payı büyük değildi. Mevcut pazar, işlenmemiş ham haşhaş için kilogram başına 15 dolar tutsa bile, 150 ton sadece 2.25 milyon dolarlık döviz kazancı sağlayacaktı.” Şeklinde bir değerlendirme yaptı. Türkiye’nin ekonomik kaygıları varken ABD için başka kaygılar söz konusuydu. Haşhaş ekiminin yasaklanması ile ABD’nin Türk hükümetine siyasi müdahale ettiği ile ilgili iddialar, hükümet için sıkıntılı bir dönem başlatabilirdi. Bu bağlamda özellikle haşhaş çiftçilerinin Demirel ve hükümetine siyasi destekleri azalabilirdi. Bu durumun farkında olan Başbakan Demirel, haşhaş çiftçisinin desteğini kaybetmemek için yavaş adımlar atıyordu. Ocak 1970’te Ankara’ya gelen New York senatörü Jacob Javits, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ile görüşmüş, eroin ve uyuşturucu bağımlılığının New York eyaleti halkı üzerinde felakete yol açan

¹⁰ Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, “Telegram 7825 From the Embassy in Turkey to the Department of State”, Ankara, November 19, 1969, s. 3.

¹¹ Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, “Memorandum From the President’s Assistant for National Security Affairs (Kissinger) to the Under Secretary for Political Affairs (Johnson)”, Washington, January 7, 1970, s. 2.

¹² Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, “Letter From French President Pompidou to President Nixon”, November 21, 1969, s.2.

Macide Başlamışlı

etkilerini anlatarak kısa ve etkili konuşma yaptı. Başbakan Demirel ile de görüşen Javits, ondan tanıdık cevaplar almıştı. Demirel, Amerikalı yetkililere daha önce söylediklerini tekrar ederek, Türkiye'nin haşhaş ekimini kontrol için elinden geleni yaptığını söyledi.¹³

22 Aralık 1969'da Washington'da Başkan Nixon ile görüşen Büyükelçi W. Hardley, 20 Ocak 1970'te Başbakan Demirel ile Nixon'ın yeni mesajlarını iletmek üzere bir görüşme daha yaptı. Hardley, Demirel'e "Türk Hükümeti'nin haşhaş ekimini ortadan kaldırmak için daha sert eylemler gerçekleştiremeyeceği yönündeki söylemlerinin Başkan Nixon üzerinde yarattığı derin hayal kırıklığını" dile getirdi.¹⁴ Hardley'e göre, ABD'deki durum, 1967'de Türk hükümeti ile Büyükelçi Parker Hart'un haşhaş sorununu ilk kez görüştüğü dönemdeki gibi değildi, uyuşturucu bağımlılığı geçen üç yılda daha da artmıştı. ABD'ye yaptığı ziyaret sırasında Amerikalıların her düzeyde uyuşturucu sorunuyla boğuştuklarına tanık olduğunu belirtti. Suç ve uyuşturucu bağımlılığı arasındaki ilişki açıkça belliydi ve sorunla başa çıkmak için çok ciddi önlemler alınmıştı. Handley, bunun dışında Başbakan Demirel'e New York'un belli başlı gazetelerinde yayımlanmış uyuşturucu haberlerini kopya olarak vererek, ülkesinin içinde bulunduğu bu kötü durumdan utanç duyduğunu belirtti. Başbakan Demirel, Büyükelçi'nin konuşmalarından etkilenerek, söz konusu durumdan büyük üzüntü duyduğunu ve Türkiye'nin ABD'nin müttefiki olarak sorunun çözümüne yönelik mümkün olan her şeyi yapmak istediğini belirtip "Düşünelim, neler yapabiliriz" dedi. Büyükelçi Hardley'e göre, bu görüşmeyle az da olsa ilerleme kaydedilmişti. Başbakan Demirel, şimdilik 5 milyon dolarlık hibe teklifiyle ilgilenmemişti ancak mevcut mahsulü yok etmek için adım atmaya karar verirse, bu hibe önem kazanabilirdi.¹⁵ Mart 1970'te Adalet Partisi hükümeti Meclis'ten güvenoyu isteyecekti. Söz konusu güvenoyu Başbakan Demirel için çok önemliydi. Handley, güvenoyunu sonrası Türk hükümetine haşhaş sorunuyla ilgili yeni bir adım attırmak istiyordu. Türkiye'de haşhaş ekiminin yasaklanması elbette kolay olmayacaktı. Söz konusu olan 70.000 Türk çiftçisinin ve ailesinin geleceğiydi.¹⁶ Bu yüzden ABD, bu dönemde Türk hükümetine baskıyı azaltmalıydı. Mayıs'a kadar süreleri vardı. Şu an topraktaki haşhaş, Mayıs'ta hasat edilecekti. Ancak ABD Dışişleri Bakanlığı Büyükelçi Handley ile aynı fikirde değildi. Mahsulün henüz topraktayken imha edilmesini istiyorlardı. Türkiye'deki haşhaş ekiminin sonlandırılmasına yönelik program gecikmemeliydi. ABD'ye göre, ilaç firmaları Türkiye'den daha büyük alımlar yapma peşindeydi. Türk hükümeti bunun farkına varırsa haşhaş ekiminin ihracatı arttıracığı düşüncesiyle ile yasaklama kararı

¹³Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, "Telegram 0378 From the Embassy in Turkey to the Department of State", Ankara, January 21, 1970, s.1.

¹⁴Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, "Telegram 0378 From the Embassy in Turkey to the Department of State", Ankara, January 21, 1970, s.2.

¹⁵Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, "Telegram 0378 From the Embassy in Turkey to the Department of State", Ankara, January 21, 1970, s.3.

¹⁶Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, "Telegram 1466 From the Embassy in Turkey to the Department of State", Ankara, March 12, 1970, s.1,2.

Macide Başlamışlı

almayabilirdi.¹⁷Ayrıca Türkiye, 1970 mahsulüyle birlikte gelecek birkaç yılda uyuşturucu yapımına yetecek miktarda haşhaş stokuna sahip olacaktı. Uluslararası Narkotik Bürosu, bu yıl Türkiye ilaç firmalarına 76 ton haşhaş ihracatı yapmayı planlıyordu ancak ABD'ye göre toplam haşhaş miktarı 130 ton kadardı. Türkiye haşhaşı hammadde olarak ilaç firmalarına ihraç ediyor ancak geri kalan kısmı yasadışı yollarla Fransa'ya ve oradan da Batı Avrupa ve Amerika'ya "eroïn" olarak giriyordu. Bu sorunun sebebi Türkiye'deki kontrollerin yetersizliğiydi. Ancak bu saatten sonra kontrollerin sağlanması da bir işe yaramayacaktı. Mevcut durumda yapmak zorunda oldukları şey, bugünkü stoklar veya gelecekteki üretim olsun, Türkiye'deki tüm haşhaşları yok etmek için bir plan oluşturmaktı.¹⁸Eğer Türkiye haşhaşın yok edilmesi yönünde bir karar almazsa, Mallinckrodt, S. B. Penick ve Merk, Sharpe ve Dohm gibi belli başlı ilaç firmalarının yetkilileri, Türkiye'nin elindeki haşhaş stokunun eritmek için alımlarını bir noktaya kadar artırmayı kabul edeceklerdi.¹⁹

28 Mart 1970'te Ege Bölgesi'nde Kütahya'nın Gediz yöresinde büyük bir deprem meydana geldi. Haşhaş ekiminin de yoğun olarak yapıldığı Batı Anadolu'nun merkezi sayılabilecek bölgede binlerce insan yaşamını yitirdi. ABD yaşanan felaket sonrası Türkiye'ye ekonomik yardımda bulundu. 1 Nisan 1970'te ABD Dışişleri Bakanı William Rogers, Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Melih Esenbel ile yaptığı görüşmeye Türkiye'deki depremle ilgili üzüntülerini dile getirerek başladı ancak asıl konu haşhaş ekiminin yasaklanmasıydı. Dışişleri Bakanı Rogers bu meseleyi çok gizli bir şekilde ele alıyordu ve Büyükelçi Esenbel program hakkında kesin bilgiye sahip değildi. W. Rogers'a göre, uyuşturucu sorununu sona erdirilmesi için ABD yönetimi üzerinde yoğun bir halk ve kongre baskısı vardı. Rogers, Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerin haşhaş meselesi dışında gayet iyi gittiğini vurguladı. Buna göre, para, bu sorunun çözümünde engel unsuru olmamalıydı. ABD yönetimi Türk haşhaş çiftçisinin zararını telafi etmeye hazırdı. Türkiye Büyükelçisi Melih Esenbel, Türkiye'nin sınırları içinde bu sorunla ilgili her türlü tedbiri aldığını belirterek, bu alanda ABD, Fransa ve Almanya ile uzun yıllardır işbirliği yaptıklarını söyledi. Türkiye'deki haşhaş ekimi, mevcut durumda kırk iki ilden dokuza indirilmişti ve kısa zamanda daha da kısıtlanacaktı. Esenbel, haşhaş ekimini tamamen ortadan kaldırmak için üst düzey bir karar verildiğini biliyordu, ancak bunun ne kadar sürede yapılabileceğini bilmiyordu. Haşhaş, Ege Bölgesi'nde 800 yıldır yetiştirilen geleneksel bir mahsuldü ve tabii ki ekiminin tamamen kaldırılması biraz zaman alacaktı. Ayrıca Esenbel BM'nin bu sorunun çözümünde bir katkısı olup olmayacağını da sordu. Aynı toplantıda yer alan ABD Dışişleri Bakanlığı'nda Uluslararası Narkotik Sorunları danışmanı olan Harry Schwartz,

¹⁷Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, "Telegram 42685 From the Department of State to the Embassy in Turkey", Washington, March 24, 1970, s. 2.

¹⁸Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, "Telegram 42685 From the Department of State to the Embassy in Turkey", Washington, March 24, 1970, s. 3.

¹⁹Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, "Telegram 42685 From the Department of State to the Embassy in Turkey", Washington, March 24, 1970, s. 4.

Macide Başlamışlı

BM mekanizmasının bu sorunun çözümünde etkisiz kaldığını belirtti. Bakan Rogers, tek çözümün haşhaş ekiminin durdurulması olduğunu söyledi. Rogers'a göre Türkiye'nin itibarı, ABD ve diğer ülkelerde bu sorun yüzünden zedeleniyordu. Türkiye sorunun çözümü için istekliydi ancak bu istek ABD'yi tatmin etmiyordu. Rogers sözlerini haşhaş ekiminin durdurulması için ABD yönetiminin Türkiye'ye ihtiyaç duyduğu herşeyi temin edebileceğini vurgulayarak bitirdi.²⁰Büyükelçi Esenbel, Rogers'ın açıklamalarını hükümetine rapor edeceğini söyledi.

2 Nisan'da ABD Büyükelçisi William Handley, Başbakan Süleyman Demirel ile bir görüşme daha gerçekleştirdi. Handley, diğer görüşmelerde olduğu gibi yalnız olduklarını özellikle vurguladı.²¹ Çünkü ABD yönetimi bu konunun Türk kamuoyundan saklanması hususunda hassasiyet gösteriyordu. Handley konuyu hemen haşhaşın yasaklanmasına getirdi. Demirel, 1970 yılı için böyle bir yasaklama kararının alınamayacağını belirterek, Türkiye Hükümeti'nin bu mahsulü yok edemeyeceğini söyledi. Demirel'e göre böyle bir karar, Türk hükümeti ile halk arasında bir çatışmaya yol açabilirdi. Haşhaş ekiminin kısıtlandığı illerde seçimi kaybettiğini hatırlattı. Dahası, bu yıl ne büyüklükte bir mahsul çıkacağı henüz belli değildi. ABD'yi az da olsa memnun edecek bir gelişme olarak, hükümetinin bu yılki mahsulün tamamını satın alacağı yönünde bir karar aldığını belirtti. Ancak bu karar sadece 1970 yılı için geçerliydi.²²“Gelecek yıl hakkında henüz bir şey söyleyemiyoruz. Sorunu inceleyeceğiz ve yardımcı olmak için elimizden geleni yapacağız ”dedi. Bunun üzerine Handley, ABD'nin bu baharın sonuna kadar tüm haşhaşı almaya hazır olacağını söyledi ancak Demirel, hükümetinin tüm ürünü kendi kaynakları ile satın almaya karar verdiğini söyledi. Büyükelçi Handley'e göre, Başbakan Demirel'in demek istediği şuydu: “Soruna bir çözüm bulmak istiyorsanız kararımıza saygı duyarsınız, eğer durumu zorlaştırma niyetindeyseniz hiç çözüm bulamazsınız”. Son olarak, Demirel, Handley'in ısrarlı soruları karşısında hükümetinin bu sonbaharda üretime tamamen yasak getirip getirmeyeceğine henüz karar vermediğini bildirdi. Handley, Başbakan Demirel'in ABD'yi anladığını ancak çözüm planlarını uygun bulmadığını düşünüyordu. Onların bulunduğu çözümler de ABD yönetimini tatmin etmiyordu. Türk hükümetinin kesin kararı, Nisan ayı sonunda Ankara'ya gelecek olan ABD Dışişleri Bakanı Yardımcısı'yla yapılacak olan görüşmede ortaya çıkacaktı.²³

²⁰ Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, “Memorandum of Conversation”, Washington, April 1, 1970, s. 2,3.

²¹Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, “Telegram 1957 From the Embassy in Turkey to the Department of State”, Ankara, April 2, 1970, s. 2.

²²Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, “Telegram 1957 From the Embassy in Turkey to the Department of State”, Ankara, April 2, 1970, s. 3.

²³Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, “Telegram 1957 From the Embassy in Turkey to the Department of State”, Ankara, April 2, 1970, s. 3.

Macide Başlamışlı

ABD Dışişleri Bakanı Yardımcısı Elliot L. Richardson, 22 Nisan'daki Ankara ziyaretinden önce İran'a gitmişti. Richardson, Tahran'da Şah'ın Mayıs ayında Ankara'ya yapacağı ziyarette Türk hükümetini haşhaş ekiminin yasaklanması konusunda ikna etmesini istedi. Tahran'dan Ankara'ya geçen Richardson da, Başbakan Demirel'den farklı bir cevap almamıştı. Richardson'a göre, artık Türkiye'ye yönelik baskının artması ters bir etki yaratabilirdi. Bu yüzden baskı uygulamak yerine, sorunu uluslararası bir forumda gündeme getirmek daha uygun olacaktı. 6 Mayıs'taki "Uyuşturucuyu Önleme" toplantısı bu açıdan uygundu. Bunun dışında Haziran ayında NATO tarafından düzenlenecek "Modern Toplumların Sorunları" toplantısı da vardı. ABD'nin amacı bu toplantılarla Türkiye'ye yönelik uluslararası bir baskı zemini oluşturmaktı. Haziran ayındaki NATO toplantısının ABD baskısı için bir paravan olarak kullanıldığı izleniminden kaçınmak için, gündemin kapsamı tüm uyuşturucu sorunlarını (sentetik, eğitim, rehabilitasyon) kapsayacak şekilde genişletilecekti.²⁴Ankara Büyükelçisi William Handley Türk hükümetine bu toplantıya katılması ve ABD'nin NATO üyesi her ülkenin katkıda bulunmasını konusundaki isteğini iletti.²⁵

ABD, haşhaş sorununda kendisine yeni bir destek bulmuştu. Alman yetkililer, ülkelerinde bulunan Amerikan kuvvetlerini, Federal Alman Cumhuriyeti'nde uyuşturucu kullanımını arttırdığını düşünüyordu. Bu nedenle Nisan ayı ortasında Federal Alman Cumhuriyeti'nin Ankara Büyükelçisi, ABD'nin Türkiye'de haşhaş ekiminin yasaklanması isteğini destekleme kararı aldı. Bu bağlamda ABD'nin Şehir Sorunlarından Sorumlu Başkan Yardımcısı Dr. Daniel P. Moynihan, 16 Nisan'da Bonn'da, uyuşturucu bağımlılığıyla nasıl mücadele edileceği konusunda ortak bir ABD-Federal Alman Cumhuriyeti toplantısı Alman Dışişleri Bakanı Ehmke ile bir araya geldi. Dr. Moynihan, ABD'nin Türkiye'deki çabaları ile ilgili olarak Almanya'dan yardım istedi. Acak ABD, Almanları Türkiye'ye yönelik uluslararası bir baskı yapma konusunda uyardı. Böyle bir baskı Türklerin direncini arttırabilirdi.²⁶ABD, Fransa'dan sonra Federal Alman Cumhuriyeti'nin de desteğini alınca memnun oldu. Böylece Türkiye'yi üç koldan daha etkili bir şekilde ikna edebileceklerdi. Bunların dışında ABD yönetimi doğal haşhaşın ilaç endüstrisinde tıbbi amaçlar için kullanımının yararlı olup olmadığını da araştırılmasını istedi. Bu konuda ABD Sağlık Bakanlığı danışmanlarından Dr. Roger Egeberg'ten bir rapor hazırlanması istendi.

---

²⁴Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, "Memorandum From Arthur T. Downey of the National Security Council Staff to the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger)", Washington, June 8, 1970, s. 2.

²⁵Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, Memorandum From Arthur T. Downey of the National Security Council Staff to the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger), Washington, June 10, 1970, s. 2.

²⁶Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, "Memorandum From Helmet Sonnenfeldt of the National Security Council Staff to the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger)", Washington, May 5, 1970, s.1-4.

Macide Başlamışlı

ABD Büyükelçisi William Handley'nin çabaları az da olsa sonuç vermiş ve Türk hükümetinin haşhaş ekimini engelleme çabaları 1970'in ilk aylarından itibaren başlamıştı. Bu bağlamda 29 Mayıs 1970'de çiftçinin elindeki mahsulün tamamını tek seferde satın almak için harekete geçti. Bildirildiğine göre, gerektiğinde ek fonlar da devreye girecekti. İçişleri ve Tarım Bakanlığı ise kaçak satışları kontrol etmek için yeni düzenlemeler planladı. Buna göre,

- a) 2 Haziran 1970'de İçişleri Bakanlığı tarafından il yöneticilerine, Tarım Bakanlığı ile işbirliği yapılması talimatı verildi.
- b) Yasadışı satışları engellemek için kolluk kuvvetlerine yeni Narkotik birimleri eklendi.
- c) Hem kara sınırları boyunca, hem de limanlarda kaçakçılıkla mücadele çabaları hızlandı. Türk ve İran sınır kontrol grupları arasında irtibat ve işbirliği artırıldı. İran sınırı boyunca kontrol birimleri yerleştirildi.²⁷

ABD'ye göre, Türkiye, şimdiye kadar uluslararası kontrol çabalarına uymamıştı. Tarihinde ilk kez bir tarım mahsulünün kontrolü sağlamak için gerekli unsurları bir araya getirmişti. Ancak ABD tüm bu çabalarına rağmen, Türkiye ABD'nin istediği adımları atmamıştı.²⁸ 1970 yılı içindeki haşhaş üretiminin tamamının devlet tarafından satın alınması üzerine, Türk hükümeti, artık yasadışı pazar için elinde bir kaynak kalmadığını olanı da devlet olarak satın aldığını iddia edebilirdi. Bunun dışında haşhaş, sadece yasal olan tıbbi ihracat için ekilecekti. Ancak bu konuda da Türk devletinin bürokratlarının açıklamaları ve Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in Amerikalı yetkililerine verdiği son sözler, yasaklama kararına bürokratik desteği açıkça göstermekteydi.²⁹

ABD yönetimi haşhaş ekiminin yasaklanması konusunda sürekli yeni adımlar attı. 6 Temmuz 1970'te haşhaş sorununa yönelik Türkiye gibi devletler üzerindeki çok taraflı baskıyı arttırma amaçlı geniş kapsamlı yeni bir uluslararası sözleşme yapılması için öneri sunuldu.³⁰ 1961'de imzalanmış olan mevcut uluslararası sözleşme, devletlerin gönüllü işbirliği esasına dayanmaktaydı. Önerilen yeni sözleşmede şu maddeler vardı:

- a) Dünyadaki ihtiyaca ve bir ülkenin yasadışı ticareti kontrol etmedeki başarısına bağlı olarak yasal ihracat kotaları düzenlenecek.

²⁷CIA-RDP82S00205R000100180002-3 No.'lu CIA Belgesi, "Turkey's Capability And Willingness To Collect The 1970 Opium Crop", 16 June 1970,s. 1-12.

²⁸CIA-RDP82S00205R000100180002-3 No.'lu CIA Belgesi, "Turkey's Capability And Willingness To Collect The 1970 Opium Crop", 16 June 1970,s. 10.

²⁹CIA-RDP82S00205R000100180002-3 No.'lu CIA Belgesi, "Turkey's Capability And Willingness To Collect The 1970 Opium Crop", 16 June 1970, s. 12.

³⁰Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, "Briefing Memorandum from the Deputy Legal Adviser (Salans) to the Acting Secretary of State (Johnson)", Washington, July 7, 1970, s. 2,3.

Macide Başlamışlı

- b) Haşhaş ekimine yönelik bilgi toplama, kotaları belirleme ve ceza uygulama gibi önemli yaptırımlara sahip bir Haşhaş Kontrol Örgütü kurulacak.
- c) Üretim sınırlandırılması ve nihayetinde ortadan kaldırılması istenen ülkelere alternatif ürünler sunmak amacıyla yardımlarda bulunabilecek bir Çeşitlendirme Fonu kurulacak.³¹

Bu yeni sözleşme önerisinin amacı, Türkiye gibi ülkelere uluslararası yaptırım imkânı sunmaktır. Bununla birlikte, sözleşmenin geniş kapsamlı etkinlik ve kabul edilebilirliği için Birleşmiş Milletler bünyesinde geliştirilmesi gerekiyordu. Bu bağlamda ilk öneri ve müzakereler, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nde ve Uyuşturucu Maddeler Komisyonu'nda görüşülebilirdi. Bu konuyla ilgili sorun çıkarma potansiyeline sahip ülkeler (Sovyetler Birliği, Türkiye, Hindistan) ile önceden yapılan istişareler de dâhil olmak üzere dikkatli bir çalışma ve planlama yapılmalıydı.³²

10 Temmuz 1970 günü, ABD Dışişleri Bakanlığı, Ankara Büyükelçisi William Handley'i Başkan Nixon ile yüz yüze görüşme için Washington'a çağırıldı. 9 Haziran'da Beyaz Saray'da

yapılan bir toplantıda Türkiye'ye baskı yapıp yapılmaması konusunda yönetim içinde görüş ayrılıkları çıktı. Buna göre, 29 Haziran'da, Siyasi İşlerden Sorumlu Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Alexis Johnson'dan ABD Hazine Bakanı David Kennedy'ye gönderilen mektupta, afyon konusunda ABD'ye yardımcı olmadığı gerekçesiyle Türkiye'nin buğday talebini kabul etmeyi reddedebileceği endişesi dile getirildi. Bununla birlikte Kongre üyesi Peter Rodino, uyuşturucuların ABD'ye girmesini engelleyemeyen herhangi bir ülkeye askeri veya ekonomik yardımı askıya alma fikrini de gündeme getirdi. Ankara Büyükelçisi William J. Handley'in de katıldığı toplantıda Handley, bu fikre pek sıcak bakmadı. Buna göre, Türk kamuoyundaki mevcut Amerikan karşıtı havayı daha da arttırabilirdi. ABD'ye göre, haşhaş konusu Türkiye ile ilişkileri ciddi bir şekilde bozacak bir noktaya gelmişti.³³

2. ABD'nin Birleşmiş Milletler Bünyesinde Yürüttüğü Haşhaş Ekimini Yasaklama Çabaları

³¹ Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, "Briefing Memorandum from the Deputy Legal Adviser (Salans) to the Acting Secretary of State (Johnson)", Washington, July 7, 1970, s. 3.

³² Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, "Briefing Memorandum from the Deputy Legal Adviser (Salans) to the Acting Secretary of State (Johnson)", Washington, July 7, 1970, s. 17.

³³ Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, "Memorandum From Helmut Sonnenfeldt and Harold H. Saunders of the National Security Council Staff to the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger)", Washington, July 10, 1970, s. 3.

Macide Başlamışlı

28 Eylül 1970'de Cenevre'de ABD'nin isteğiyle BM'nin Uyuşturucu İlaçlar Komisyonu'nun özel bir oturumla toplandı. Söz konusu komisyonun toplanma amacı, uluslararası bir platformda uyuşturucu sorununa dikkat çekmekti. Ancak Türkiye ile ABD arasındaki haşhaş ekimi tartışmaları da komisyonun gündemine getirilecekti. Böylece Amerikalı delegeler, Türkiye'ye NATO'nun dışında bir de BM bünyesinde baskı uygulamaya çalışacaklardı. Uyuşturucu kullanımındaki endişe verici artışın tüm uluslar için tehlike oluşturduğuna inanan ABD, 25'inci BM Genel Kurul toplantısında sorunun tartışılacağından emin olmak için mevcut ECOSOC (BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi) oturumunda inisiyatif aldı. Buna göre, 25 Temmuz'da toplanan ECOSOC' ta onaylanan ve Türkiye ile Hindistan'ın onaylamadığı ABD kararları, üç ana alanda uluslararası eylem çağrısında bulunuyordu:

- a) Yasadışı uyuşturucu trafiğine karşı, etkili ulusal ve uluslararası yürütme mekanizmalarının kurulması.
- b) Uyuşturucu hammaddelerin yasadışı üretiminin her şekilde durdurulması.
- c) Tedavi, rehabilitasyon ve eğitim programları yoluyla uyuşturucuya yönelik yasadışı talebi azaltma.³⁴

Türk hükümeti, bu toplantının amacının Türkiye'ye haşhaş ekiminin yasaklanması konusunda uluslararası baskılarla bir adım attırarak olduğunu anladı. Bu yüzden Türk gözlemci, Türk hükümetinin, Uyuşturucu İlaçlar Komitesi'nin Türkiye'de yasadışı haşhaş üretimine odaklanacağı yönündeki endişelerini yansıtan değişiklik önerisinde bulundu. Bu bağlamda Türkiye'ye “uyuşturucu bağımlılığı” teriminin haşhaşla sınırlı olmadığı konusunda güvence verildi. Ancak görüşmelerde Türk gözlemciler, ABD'nin Türkiye'deki haşhaş üretim sorununu ele alma biçimine ilişkin sert eleştirilerini dile getirdiler. Buna göre, ABD Türkiye'ye küçük bir Afrika ülkesi muamelesi yapmaya çalışmıştı.³⁵ ABD'ye göre, Türkiye'nin BM görüşmelerine de yansıyan ABD baskısına yönelik bu hassasiyeti, haşhaş ekimi yapan illerin azaltılması sonucu ortaya çıkan siyasi iç baskılar sonucu oluşmuştu. Türk basınında çıkan haberler, Türkiye'nin ABD'nin haşhaş meselesini ele alma konusunda yapılan yorumlar ve iddialar, Ankara'nın Washington'la ilişkilerini olumsuz yönde etkiledi. ABD için BM toplantısı, her yıl ABD'ye giren uyuşturucunun tahmini yüzde 80'inin kaynağı olan Türkiye ile yapılan ikili görüşmelerin hayal kırıklığı yaratan sonuçları nedeniyle bir “yeniden başlama” alternatifini temsil ediyordu. Toplantı

³⁴FOREIGN RELATIONS OF UNITED STATES, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, “Intelligence Note Prepared in the Bureau of Intelligence and Research”, Washington, August 4, 1970, s. 2, 3.

³⁵ FOREIGN RELATIONS OF UNITED STATES, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, “Intelligence Note Prepared in the Bureau of Intelligence and Research”, Washington, August 4, 1970, s. 3.

Macide Başlamışlı

ayrıca ABD'ye BM'nin uyuşturucu kontrolüne ilişkin pilot projeyi üstleneceği ve ABD'nin özel bir ekonomik katkı sağlayacağı yönündeki önerisini duyurma fırsatı verecekti.³⁶

3. 12 Mart Muhtırası'yla Değişen İktidar ve Haşhaş Sorunu

12 Mart Muhtırası sonrası Başbakan Süleyman Demirel ve hükümeti istifa etti. 12 Mart Muhtırası'nın, 1960 askeri müdahalesinden farkı Meclis ve siyasi partilerin kapatılmamasıydı. Ordu, yeni hükümetin teknokratik yapıda olmasını istedi. Buna göre, başbakan partiler üstü olarak nitelendirilen hem akademik hem de siyasi bilgiye sahip biri olmalıydı. Kabinenin diğer üyeleri ise, çoğunluğu Meclis dışından ve bağımsız, alanlarında uzmanlaşmış kişiler olarak seçilecekti. Bu şekilde üniversitelerden, bürokratlardan, devlet memurlarından ve serbest meslek sahibi kişilerin de yer alabileceği bir bakanlar kurulu oluşturulacaktı. Ordu, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a muhtıranın hedefleri doğrultusunda bir başbakan bulma görevini verdi. Sunay, başbakanlık için Nihat Erim'i uygun buldu. Ankara Üniversitesi'nde kamu hukuku profesörü olan Erim, 1948-1950 yılları arasında İnönü'nün hükümetinde bakanlık yapmıştı. Başbakanlık makamı için CHP'den istifa ederek, tarafsız bir başbakan olmaya gayret göstermişti.³⁷

ABD, Türkiye'de hükümetin değişmesiyle haşhaş ekiminin yasaklanması konusunda ilerleme kaydedebileceğini umdu. Eski başbakan Süleyman Demirel bu konuda ABD'yi hayalkırıklığına uğratmıştı. ABD'deki uyuşturucu sorunu o kadar vahim bir hale gelmişti ki, New York Eyalet Meclisi, Amerika Birleşik Devletleri Kongresi'ni, Türk hükümetini 1971'den önce haşhaş alanlarını derhal yok etmeye ikna etmek için gerekli tüm adımları atması yönünde harekete geçmeye çağırdı. Bunun karşılığı olarak, Türk Çiftçisinin zararları New York Eyaleti ve ABD Kongresi tarafından bu amaçla tahsis edilen fonlardan ödenecekti.³⁸ ABD yönetimi, hemen harekete geçerek, CIA'den, Türkiye'den yasadışı haşhaş ekiminin bitirilmesiyle ilgili olarak yeni Türk hükümetinin olası tutum ve politikalarıyla ilgili istihbarat toplanmasını istedi. Ancak CIA'ye göre, Nihat Erim hükümetinin daha öncelikli sorunları vardı. Hükümetin ilk icraatı “radikal siyasi grupları” bastırmak suretiyle kamu düzeninin kontrolünü yeniden sağlamak olacaktı. Böylece Amerikan karşıtlarının da dâhil olduğu bu gruplar Türk siyasi hayatından çekilecekti. Türkiye'deki Amerikan karşıtı havanın dağıtılması, Amerikan çıkarları için haşhaş sorunundan daha önemliydi. Haşhaş sorunu daha geri planda görülse de yine de kendi içinde bir hız kazanmıştı. Çünkü Amerikan karşıtı grupların lağvedilmesiyle haşhaş ekimi arasında doğrudan bir ilişki vardı. Buna göre, Amerikan karşıtı siyasi gruplar ve öğrenciler kontrol altına alınabilir ve üniversite kampüslerine geri çekilebilirlerse, haşhaşın yasaklanmasının önünde hiçbir engel kalmayacaktı. Haşhaş ekiminin yasaklanması tartışmalarının, ordunun Meclis'i

³⁶ FOREIGN RELATIONS OF UNITED STATES, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, “Intelligence Note Prepared in the Bureau of Intelligence and Research”, Washington, August 4, 1970, s. 4.

³⁷William Hale, Türkiye'de Ordu ve Siyaset, Alfa Yay., 2014, İstanbul, s. 240.

³⁸CIA-RDP73B00296R000300060006-7 No.'lu CIA Belgesi, “State Of New York, In Senate”, March 13, 1971, s.1.

Macide Başlamışlı

yakından takip ettiği bir dönemde, Süleyman Demirel'in görevde olduğu ve her hareketinin muhalefetçe engellendiği dönemden çok daha az olacağı kesindi. Ancak ABD'ye göre, Ankara'daki yeni hükümetin haşhaş ekiminin yasaklanması konusunda güçlü bir siyasi iradeye sahip olduklarını söylemek için henüz çok erkendi.³⁹Ancak Türk hükümeti ile birebir görüşmeler başlayınca ABD, sadece haşhaş ekiminin yasaklanması konusunda değil Türkiye'deki Amerikan varlığı ve diğer önemli konularda da yeni hükümetle iyi anlaşacaklarını anladı. Çünkü Erim hükümeti, içinde Amerikan karşıtı grupların da olduğu siyasi uç grupları lağvetmeye kararlıydı hatta bu konuda ABD'nin de desteğini istiyordu. ABD için 1966'dan itibaren başlayan kâbus bitmek üzereydi. Artık Erim hükümetiyle birlikte askeri ve ekonomik işbirliği çerçevesinde yeni bir dönem başlıyordu.

ABD yönetimine göre, ordu her ne kadar Meclis'i kapatmayıp sivil yönetime devam kararı verdiyse de hükümetin icraatlarında "nihai hakem" kendileri idi.⁴⁰ Ancak ABD, haşhaş sorunuyla ilgili eski Başbakan Süleyman Demirel ile birebir görüştükleri için yeni hükümet ve ordunun, haşhaş sorununun detayları hakkında bilgi sahibi olduklarını düşünmüyordu.⁴¹Bu konuyla ilgili Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, orduyu bilgilendirebilirdi. Çünkü Sunay, hem haşhaş sorununun başından beri içinde ve Demirel hükümetiyle yapılan görüşmeler hakkında bilgi sahibiydi hem de mevcut üst düzey komutanlar üzerinde güçlü bir etkisi vardı. Böylece, orduyu haşhaş sorununun ABD için aciliyetine ikna etmenin yolu da açılmış olacaktı.⁴²

ABD, ordu içinde haşhaş sorununa karşı bir muhalif yaklaşım olacağını düşünmüyordu. Ancak işbirliği yapacakları ABD yönetiminden Türk kamuoyunu ikna için daha somut ve yeni adımlar atılmasını isteyebilirlerdi. Başbakan Nihat Erim'in de bu soruna yönelik kişisel tavrı az biliniyordu. Ancak Erim, uluslararası hukuk konusunda uzmandı ve Türkiye'nin 1961 BM sözleşmesi kapsamındaki taahhütlerini yerine getirme sorumluluğunu kabul etmesi için ikna edici olabilirdi. Bunun dışında Batı ittifakı yanlısı ve siyasi temeli sağlam biriydi. Demirel'in aksine, Erim, haşhaş yetişen illerdeki politik desteğe bağlı değildi.⁴³Ancak yine de yeni hükümete yönelik üç adımlı bir eylem planı hazırlandı. Buna göre:

³⁹Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, "Turkey: Waiting For The New Government's Opium Program", Washington, April 30, 1971, s. 4.

⁴⁰CIA-RDP80B01495R001400070010-8 1971 No.'lu CIA Belgesi, "Probable Attitude Of Nihat Erim Toward Opium Control", March 22, 1971, s.1-3.

⁴¹Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, "Memorandum From Harold H. Saunders of the National Security Council Staff to the President's Deputy Assistant for Domestic Affairs (Krogh)", Washington, March 25, 1971, s. 1,2.

⁴²Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, "Memorandum From Harold H. Saunders of the National Security Council Staff to the President's Deputy Assistant for Domestic Affairs (Krogh)", Washington, March 25, 1971, s.3.

⁴³Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, "Memorandum From Harold H. Saunders of the National Security Council Staff to the President's Deputy Assistant for Domestic Affairs (Krogh)", Washington, March 25, 1971, s.3.

Macide Başlamışlı

- a) 1971 yılı içinde haşhaşın eksiksiz bir şekilde toplanabilmesi için uygulama ve kontrol tedbirlerinin iyileştirilmesi. Bu bağlamda haşhaşın satın alınmasından sorumlu Türkiye Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO), haşhaşların artık yasal olarak yetiştirildiği yedi ilin her birinde toplama gücünü artırmak için bir program geliştirdi. Bu programla kaçak satışlar engellenecekti. Bu programın maliyetlerini ABD'nin karşılayacaktı.
- b) Haşhaşa yönelik lisans ve kontrol kanununun Meclis'te kabul edilmesi. Büyükelçi Handley, bu mevzuatın onaylanmasına verdiğimiz önemi vurgulayarak orduya ve hükümetin önemli üyelerine şimdiden bazı girişimlerde bulundu. Bu bağlamda Handley, orduya ve yeni hükümetin üyelerine, bu mevzuatın uluslararası önemini ve ABD-Türkiye ilişkilerine etkisini vurgulayacaktı. Eğer bu girişimler başarısızlıkla sonuçlanırsa, ABD Dışişleri Bakanı William Rogers 30 Nisan 1971'de CENTO toplantısı için Ankara'ya geldiğinde bu konuyu özel olarak gündeme getirecekti.
- c) 30 Haziran'da Başbakan Nihat Erim, gelecek yıl için ekime izin verilecek illerin sayısına ilişkin olarak bir açıklama yapacaktı. Büyükelçi Handley bu açıklamadan önce Erim ile görüşüp, Süleyman Demirel'in haşhaş ekimi yapan illerin sayısını dörde indirme niyetini hatırlatacaktı.⁴⁴

ABD yönetimi, 1970'te sunduğu 1961 BM Uyuşturucu İlaçlar Sözleşmesi'nin yenilenmesi önerisini, 30 Nisan 1971'de uygulamaya koydu. BM ülkelerine bu konunun görüşülmesi için çağrı yapıldı. Bu toplantı öncesi Türkiye, Başbakan Erim'in, 2 Nisan'da Meclis'te yaptığı ilk önemli konuşmasında, "...yasadışı uyuşturucu ticaretinin dünyadaki gençlere yönelik korkunç felaketler doğurduğunu" vurgulaması ABD'yi memnun etmişti. Ancak hükümetin bu memnun edici adımına karşılık, Türk ordusu ABD'nin haşhaş kontrolünü

güçlendirmeye dönük çabalarını, "Türkiye'nin çıkarlarına aykırı olacağı" şeklinde değerlendirilebilirdi.⁴⁵ Ordu henüz haşhaş sorununa doğrudan dâhil olmadı. Askeri bir kaynak, ABD'nin hükümet nezdindeki girişimlerinin en az üç ila dört ay sonrası için sonuç verebileceğini söyledi.⁴⁶

Başbakan Nihat Erim ABD'yi memnun edecek açıklamalar yapmıştı ancak henüz harekete geçmemişti. Türkiye'deki haşhaş üretimini kontrol etme veya yasaklama amaçlı bir program henüz açıklanmamıştı. Bazı Türk yetkililer, ABD'yi bu konuyu Türk kamuoyunun

⁴⁴Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, "Memorandum From Harold H. Saunders of the National Security Council Staff to the President's Deputy Assistant for Domestic Affairs (Krogh)", Washington, March 25, 1971, s.1-4.

⁴⁵Foreign Relations of United States Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, "Intelligence Note Prepared in the Bureau of Intelligence and Research", Washington, April 30, 1971, s. 1-7.

⁴⁶ Foreign Relations of United States Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, "Turkey: Waiting For The New Government's Opium Program", Washington, April 30, 1971, s. 4.

Macide Başlamışlı

gündemine taşımaması konusunda uyardılar. Yeni hükümet, üzerinde bir Amerikan nüfuzu olduğu izlenimi vermek istemiyordu. Ancak ABD yönetimi sabırsızdı. Demirel hükümetinin son aylarında geçmesi beklenen haşhaş mevzuatı, Meclis'ten bir türlü çıkartılamıyordu.⁴⁷Bununla birlikte, yeni hükümetteki yetkililer, bekleyen mevzuatın yürürlüğe gireceğini ABD yönetimine kesin olarak belirttiler. Dışişleri Bakanı Osman Olcay 22 Nisan'da Büyükelçi Handley' le yaptığı bir görüşmede, “ABD'nin haşhaş konusundaki baskılarını azaltarak, Türkiye'nin mevcut siyasi sorunlarını hafifletmeye yardımcı olabileceğini” söyledi. Olcay, hükümetinin haşhaş sorununu iki taraflı değil, çok taraflı ilişkiler bağlamında ele almayı tercih ettiğini vurguladı. Türk hükümetinin haşhaş ekiminin yasaklanması durumunda ABD'ye ilettiği bazı öneriler vardı. Bunlar, haşhaş bölgelerinde tarımsal sanayinin geliştirilmesi fikrinin yanı sıra haşhaşın yerine getirilecek alternatif ürünlerdi.⁴⁸ABD bunu bir davet olarak algıladı zaten haşhaşın yasaklanması için Türk hükümetine destek olmaya hazırды.⁴⁹Böylece Nihat Erim Hükümeti ve ABD yönetimi arasındaki yoğun görüşmeler sonuç verdi ve 26 Haziran 1971'de Türkiye'de haşhaş ekimi yasaklandı.

---

⁴⁷Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, “Turkey: Waiting For The New Government's Opium Program”, Washington, April 30, 1971, s. 1.

⁴⁸Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, “Turkey: Waiting For The New Government's Opium Program”, Washington, April 30, 1971, s. 3.

⁴⁹Foreign Relations of United States, Vol. E-1, 1969-1976, Documents on Global Issues, “Memorandum From the President's Deputy Assistant for National Security Affairs (Haig) to President Nixon”, Washington, May 8, 1971, s. 1.

Sonuç

ABD Başkanı Richard Nixon, 1969'da göreve geldiğinde ilk işi tüm ABD'yi sarmış olan uyuşturucu sorunuyla mücadele etmek olmuştu. Hatta bunu bir kişisel bir mesele haline getirmişti. Nixon'a göre, ülkesindeki uyuşturucu bağımlılığı sorunu, Türkiye'deki haşhaş ekiminin yasaklanması ile son bulacaktı. Bu düşünce doğrultusunda göreve gelir gelmez, ABD'nin Ankara Büyükelçisi vasıtasıyla Türk Hükümeti'nin haşhaş ekimine son vermesini isteyen sözlü bir mesaj gönderdi. Ancak Süleyman Demirel Başbakanlığını yaptığı Adalet Partisi Hükümeti, bu isteği reddetti. Türk Hükümeti, bunun yerine haşhaş ekiminin yasal olmayan yollarla satışını engellemeye yönelik kontroller uygulayabileceklerini belirtti. Başbakan Demirel'e göre, Haşhaş, Anadolu topraklarının binlerce yıllık geleneksel mahsulüydü ve on binlerce çiftçinin gelir kaynağıydı. Bu yüzden tamamen yasaklanması mümkün değildi.

Adalet Partisi Hükümeti, 1965 seçimleri ile iktidara gelmiş tam da Amerikan karşıtı hareketlerin yoğunlaştığı kritik bir dönemde görev yapmış bir iktidardır. Türk kamuoyunda ve muhalif kesimde ortaya çıkmış olan Amerikan karşıtı siyasi atmosfer, ister istemez hükümeti de etkilemişti. Bu bağlamda hareket etmeye başlayan hükümet yetkilileri, Amerikan karşıtı grupların dağıtılması ve etkisiz hale getirilmeleri gibi konularda ABD yönetimi tarafından yetersiz görülmekteydi. Bu durum hali hazırda ABD yönetimini huzursuz ederken, Türk hükümetinin Türkiye ile ABD arasında imzalanmış ikili anlaşmaların yeniden düzenlenmesi teklifi ile ilişkiler daha da gergin bir sürece girmişti. Tüm bu sorunlar bir tarafta dururken, Başkan Nixon haşhaş sorununu ayrı bir yerde özel olarak değerlendiriyordu. Nixon ve başta Ankara Büyükelçisi William Handley olmak üzere tüm ekibi bu sorunun çözümü için her şeyi göze almış durumlardı. Sorunun devam ettiği 1969-1971 yılları arası dönemde Handley, Nixon'la yüz yüze görüşmek üzere sık sık Washington'a gelmekteydi. Nixon, Handley'e ikinci bir "Johnson Mektubu" vakası yaşanmaması için sözlü mesajlar verip Demirel'e iletliyordu. Başbakan Süleyman, ABD'nin haşhaş ekiminin yasaklanması isteğini sürekli reddetmişti. Bir süre sonra bu istek, tehdit mekanizmasıyla baskı unsuru haline getirilmiş oldu. ABD yönetimi, haşhaş ekiminin yasaklanmaması durumunda Kongre'nin Türkiye'ye yapılan yardımları kesme kararı alabileceğine yönelik tehditler savuruyordu. Amerikan raporlarında Adalet Partisi Hükümeti'nin uzun ömürlü olmayacağına yönelik tespit ve değerlendirmelere yer verilmekteydi. Ankara Büyükelçisi W. Handley sadece Başbakan Demirel ile değil, hükümetin neredeyse tüm bakanları

Macide Başlamışlı

ile görüşmüş Demirel'i ikna etmelerini istemişti. Ancak 1969'dan itibaren parti içi muhalefet sebebiyle üst üste hükümet bunalımları yaşayan Demirel, Türk çiftçisinin desteğini kaybetmeyi göze alamamıştı. Ayrıca Meclis'teki muhalif partiler Demirel'i sürekli olarak Amerikan dümeninde gitmekle eleştiriyorlardı. ABD'nin haşhaş ekimini yasaklama isteğini kabul ederse bu iddiaları haklı çıkarmış olacaktı. 1969 itibarıyla ABD yönetimi, artık Demirel Hükümeti ile uzlaşamaz hale gelmişti. Demirel, ABD yönetimini memnun etmek için haşhaş ekimini kısıtlasa ABD tatmin olmamıştı. Nixon, Handley'e verdiği sözlü mesajlarda artık diplomatik dili bir kenara bırakmanın zamanın geldiğini ve Türk hükümetine baskının artması gerektiğini belirtiyordu. ABD Dışişleri Bakanı Rogers, Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerin haşhaş meselesi dışında gayet iyi gittiğini vurgulayan açıklamalar yapmaktaydı. Ancak bazı Amerikalı yetkililere göre bu kadar çok baskı Türk Hükümeti'nde ters bir etki yaratabilirdi. Bu yüzden NATO üzerinden uluslararası bir baskı kurmayı sağladılar. Ancak tüm bunlara rağmen, Adalet Partisi Hükümeti ikna olmuyordu. Adalet Partisi Hükümeti'nin çok daha büyük sorunları vardı. Meclis'te iktidar çoğunluğunu kaybetmiş ve yasama faaliyetleri yürütemiyorlardı. Ordu ülkedeki çatışma ortamı yüzünden, rahatsızdı. Üst düzey komutanlar, 1970'ten itibaren hükümete basın üzerinden sık sık uyarı mesajları göndermekteydi. ABD Başkanı Nixon'un güvenlik danışmanları Helmut Sonnenfeldt, Harold H. Saunders ve Henry Kissenger, 10 Temmuz 1970 tarihli bir güvenlik toplantısında Türkiye'de hükümetin herhangi bir sebeple düşmesi durumunda Amerikan çıkarlarının korunmasına yönelik ne gibi adımlar atılması gerektiği yönünde bir eylem planı hazırladılar. Amerikan çıkarları, Demirel ve Hükümeti'nin düşmesine bağlıydı.

12 Mart 1971'de Türk ordusuna mensup dört kuvvet komutanı General, Başbakan Süleyman Demirel ve hükümetine bir muhtıra verdiler. Demirel, önce mücadele etmek istese de Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın çabalarıyla istifa kararı almış oldu. Böylece Amerikan çıkarlarına zarar vermeye başlayan Süleyman Demirel ve Hükümeti artık iktidarda değildi. Yeni gelen Nihat Erim Hükümeti, ABD ile oldukça gerginleşmiş olan ilişkileri yumuşatma yönünde bir politika izledi. İlk olarak ABD'nin isteğiyle Temmuz 1971'de haşhaş ekimi yasaklandı. Daha sonra Erim'in ifadesiyle "Devletin yumruğu" Amerikan karşıtı siyasi çevrelerin üzerine indirilmiş oldu. Söz konusu gelişmelerden oldukça memnun olan ABD yönetimi, Türk Hükümetine Amerikan karşıtı gruplarla mücadelede birlikte çalışma sözü verdi.

Adalet Partisi Hükümeti'nde Dışişleri Bakanlığı yapmış olan İhsan Sabri Çağlayangil anılarında "12 Mart Askeri Muhtırası'nın arkasında CIA ve haşhaş sorunu vardır" diyerek 12 Mart'ta hükümetine yönelik yapılan müdahalenin arkasında ABD olduğunu ifade etmişti. Çağlayangil, 1976'da Politika gazetesi sahibi İsmail Cem'e yaptığı açıklamada, "12 Mart'ta Haşhaş vardır. 12 Mart'ta CIA vardır. Türkiye kendi istihbaratını geliştirmek için ABD ve İsrail istihbaratlarıyla organik ilişkiler içindeydi. CIA, MİT'in içine sızmıştı" diyerek 12 Mart'ta CIA'nin rolüne dikkat çekmiş oldu. ABD Büyükelçisi William Handley aracılığıyla haşhaş ekiminin yasaklanması konusundaki Amerikan baskılarına birebir olarak maruz kalmış

Macide Başlamışlı

Çağlayangil'in bu düşüncesi elbette kayda değerdi. Haşhaş ekiminin yasaklanmasına karşı çıkmış olan Bülent Ecevit de Çağlayangil'i destekler bir açıklamayla ABD'nin haşhaş ekiminin yasaklanması için oy kaygısı olmayan bir hükümete ihtiyaç duyduğunu bu yüzden 12 Mart Muhtırası'nı desteklediğini belirtmişti.

Kaynaklar

Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

Foreign Relations of United States (FRUS) Diplomatic Papers Arşiv Belgeleri

- a) Foreign Relations Of The United States, 1964–1968, Cyprus; Greece; Turkey, Volume XVI.
- b) Foreign Relations Of The United States, 1969–1976, Volume XXIX, Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972.
- c) Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume E–1, Documents on Global Issues, 1969–1972.

CIA Arşivi Belgeleri

CRAFT General CIA Records ve FOIA (Freedom Of Information Act) President’s Daily and Weekly Reports (1961-1969, 1969-1977)

- a) “Turkey Lifts Ban On Opium Poppy Cultivation” başlıklı CIA-RDP78S01932A000100070003-8 dosya numaralı belge.
- b) “Intelligence Memorandum- Turkey’s Ability To Curb Opium production 21 May 1970” başlıklı CIA-RDP85T00875R001100090023-2 dosya numaralı belge.
- c) “Turkey: Cracks in Alliance- 13 August 1968” başlıklı CIA-RDP79R00967A000800020006-6 dosya numaralı belge.
- d) CIA-RDP80-01601R000800230001-1 No.’lu CIA Belgesi, “John K. Cooley: Correspondent of the Christian Science Monitor, “Turks Affirm NATO Links Despite US Friction”, March 1971.
- e) CIA-RDP82S00205R000100180002-3 No.’lu CIA Belgesi, “Turkey’s Capability And Willingness To Collect The 1970 Opium Crop”, 16 June 1970.
- f) CIA-RDP80B01495R001400070010-8 1971 No.’lu CIA Belgesi, “Probable Attitude Of Nihat Erim Toward Opium Control”, March 22, 1971.

Resmi Yayınlar

Macide Başlamışlı

Dışişleri Bakanlığı Belleteni, “ABD’nin Dış İlişkileri Hakkındaki Rapor”, Sayı:78, Mart 1971, Ankara, s.96-98.

Kitaplar

ÇAĞRI Erhan, 1996, Beyaz Savaş: Türk-Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu, Ankara.

William Hale, 2014, Türkiye’de Ordu ve Siyaset Çev. Ahmet Fethi, Alfa Tarih, İstanbul.

CEM İPEKÇİ, İsmail, 1977, Tarih Açısından 12 Mart, , Cem Yay., İstanbul.

GÖNLÜBOL, Mehmet vd.,1996, Olaylarla Türk Dış Politikası, Siyasal Kitabevi, Ankara.

ÖZATA, Murat 2017, Türk-Amerikan İlişkileri (1971-1984), İdeal Yay., İstanbul.